

שבת מברכים (ב) ביאור נוסח ה'יהי רצון' בברכת החודש

הקדמה

נוסח תפילת ברכת החודש כפי שנדפס בסידורים לפנינו, מתחלק לשלושה חלקים, שנים לפני הברכה ואחד לאחריה. הראשון שלפניה, **יהי רצון מלפניך** וכו'. והיא תפילת רב לאחר תפילתו בכל יום כמבואר בגמ' ברכות (טז:). (ובערוך השולחן (תו) העיר בעיקר הדברים איך מותר להתפלל בשבת תפלה חדשה שאינה בטופס הברכות, ומבקשים בה על פרנסה ושאר צרכים, ואיך מותר לבקש בשבת, ומי התיר לנו לקבוע תפלה חדשה בשבת, ואי איושר חילי אבטלינה, אך קשה לשנות המנהג, וצריך עיון גדול (וטעם הדבר ביארנו במאמר הראשון).

ג), ולעולם חייב להתקיים דין על מעשי האדם, אלא שאנו מבקשים שבדין עצמו יכנס עימנו לפנינו משורת הדין. זהו שאנו מבקשים, שה' שהוא מידת הרחמים ישמש בעת שהוא מתנהג עמנו כ'אלהינו', דהיינו במידת הדין.

אמנם צריך ביאור למה שהקב"ה יעשה עמנו לפנינו משורת הדין, כיון שהוא שופט אמת, ולכאורה אין הנהגת לפנינו משורת הדין דין אמת.

תשובה לכך מצינו בגמ' ברכות (כ:): שענה הקב"ה למלאכים על טענתם שהוא נושא פנים לישראל, שעל פי הדין ראוי שינהג כן עמהם, כיון שאף הם נכנסים עימו לפנינו משורת הדין, ומקיימים מצוותיו יותר ממה שנצטוו, ולכן הדין עצמו דורש שאף הוא יתנהג עמהם לפנינו משורת הדין. נמצא לפי זה, שאנו מבקשים שעל פי הדין ינהג עימנו לפנינו משורת הדין (וע"ע מש"כ הרמח"ל בדרך ה' ח"ב פ"ח).

ובזה יבואר ג"כ מה שאומרים 'אלהינו', ולכאורה, כשם שבתחילה נאמר שם העצם ה' בלא יחס אלינו, כך היה צריך לומר 'אלהים'. אמנם הכוונה היא שרק מחמת שהוא אלהינו המיוחד לנו, הוא נוהג עמנו כן, כשם שאנו נוהגים עמו.

מעתה, בעת הבקשה אנו צריכים לזכור שישודה בכך שאנו נוהגים עם הקב"ה לפנינו משורת הדין, ומקיימים מצוותיו לפנינו משורת הדין, ועל כן אנו מבקשים שגם הוא ינהג עמנו כך. ממילא צריך האדם לחזק קבלת הנהגה זו בקרבו בשעת הבקשה על מנת שיזכה ותתקבל תפילתו.

ואלהי אבותינו: בפשטות הביאור הוא, שכאשר אנו מזכירים כי ה' הוא אלקינו אנו מסמיכים לכך, שלא מאיתנו התחיל הדבר אלא מאבותינו, כמו שכתב רש"י

ביאור הדברים, שבין המידות המשמשות לפנינו יתברך ישנה מידה הנקראת בשם 'רצון' (אך אין רצון ה' כרצון האדם, ראה תו"ט אבות ה' ו), ועליה אנו מתפללים ומבקשים מהקב"ה שתעמוד לפנינו ותשפיע בעולם שפע ברכה, ועל כן אומרים 'מלפניך' ולא 'ממך'. והערוני שאותה 'מידת רצון' היא הנזכרת במהרה"ו בעץ חיים (שער הכללים פ"א) 'כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להטיב לברואיו', וכלפי אותו רצון אנו מתפללים לקב"ה, שיעזור אותו להמשיך ולפעול להטיב עם הבריות, כבשעה הראשונה של הבריא, והוא נכון.

ה' אלהינו: ה' הוא שם הרחמים, ואילו 'אלהים' הוא שם המשפט, וצריך ביאור למה אנו מוסיפים את שם הדין והמשפט לשם הרחמים כאשר אנו מבקשים ממנו יתברך בקשות, ולכאורה היה ראוי רק לעורר רחמים, כי מי יצדק לפניו בדין.

והנה בתפילת רבי ישמעאל בן אלישע שהיא גם תפילת הקב"ה (ברכות יז.) נאמר: 'יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמין את כעסך, ויגלו רחמין על מידותיך, ותתנהג עם בניך במידת הרחמים, ותכנס להם לפנינו משורת הדין'. מכך שנאמר 'לפנים משורת הדין' מוכח שבתחילה צריך להיות 'דין' שבו נקבעת 'שורת הדין', ורק אח"כ אפשר להיכנס לפנינו ממנה. וביאור הדברים כי הקב"ה אינו ותן (ב"ק

בספר הזכרונות (יה כו) כתב הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל שהחזו"א אמר את הברכה שלאחריה בנוסח המקוצר הנהוג בחו"ל, כדי שלא להרבות בבקשות בשבת. ובתשובה הוסיף הגר"ח שבברכה הראשונה לא הקפיד לקצרה. ונראה לפרש החילוק, שהברכה הראשונה כיון שהיא תפילת רב לא קיצרה, והשניה שהיא מתקנת האחרונים, ויש אומרים אותה בקצרה, כך נהג גם החזו"א).

והנה נוסח הברכה הראשונה הוא בקשה מאת ה' בלשון נוכח 'יהי רצון מלפניך' וכו', ואילו ברכה שלאחריה היא בלשון נסתר 'יחדשנו הקב"ה' וכו'. טעם הדבר, שכך הוא טופס הברכות תמיד, שמתחיל בלשון נוכח 'ברוך אתה ה' ומסיים בלשון נסתר 'שהכל נהיה בדברך וכדומה. וביאור הדברים, שבתחילה האדם מדבר אל המלך פנים בפנים, ומיד נרתע לאחוריו מחמת גדולת המלך, ומדבר בריחוק. והיינו בחינת 'רצוא ושוב' הידועה לעובדי עבודת המלך.

יהי רצון מלפניך: נוסח זה פותח הרבה מהתפילות שתיקנו חכמים. וצ"ב מהי הכוונה 'יהי רצון מלפניך', והיה לנו לומר 'בבקשה ממך עשה כן'. ואמנם כן הוא גם נוסח התפילה של הקב"ה עצמו, כדאיתא בגמ' ברכות (יז.) שתפילתו היא: 'יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי' וכו'.

(שמות טו ב) על הנאמר שם 'אלהי אבי וארמקמנה', 'אלהי אבי', לא אני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי. ואבותינו הכוונה היא לאברהם יצחק ויעקב, כמבואר בגמ' (ברכות טז:) שאין קורין 'אבות' אלא לשלשה.

בעומק נוסף יש לומר, שאנו מבקשים שאם לא בזכותנו תינתן לנו בקשתנו בזכות אבותינו, ולמבואר לעיל שעיקר הבקשה מתבססת על כך שאנו נוהגים לפנים משורת הדין עימו יתברך, האבות ודאי נהגו כן, וראויים הם שתישמע תפילתנו בעבורם.

עוד יש לומר, שמזכירים את אבותינו לפי מה שכתב רש"י (במדבר כ טו) ש'האבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל', ועל כן אנו מזכירים אותם לבקש מהקב"ה שעל מנת לבטל צערם יושיענו.

והנה כאשר אומר 'אלהי' מזכיר הדין, כמבואר, וצריך לזכור שהזכרת האבות יש לה שני צדדים. מחד היא מזכירה זכות האבות להצליח בדין, כמבואר. אמנם מאידך יש בה גם מחייב גדול לאדם, כי איזה פנים יש לאדם המבקש מהמלך בזכות אבותיו שהתהלכו לפניו, והוא עצמו פושע בעבודתו, והרי הוא בבחינת רשע בן צדיק. במקרה כזה הזכרת אבותיו רק פוגעת בו, לפי שאינו הולך בדרכיהם (ראה מלכים א' יז יח, וברש"י). לכן, בכל עת שמזכיר זכות אבות בתפילתו, יתבייש מהמרחק שבין מעשיהם למעשיו, ויערור בקרבו מה שאמרו חכמים (תנא"ר פכ"ה) 'חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב', וישתדל להיבדק במדרגתם עכ"פ במחשבה המביאה לידי מעשה.

שְׁתַּחֲדָשׁ עֲלֵינוּ: 'עלינו' ולא על שאר האומות, כי כל ענין החודש התלוי בחידוש הלבנה אינו קיים אלא לישראל, כדכתיב 'החודש הזה לכם ראש חודשים', ודרשו חכמים (שמו"ר טו כג) 'לא נתתי ראשי חודשים אלא לכם'. ואומות העולם המונים שנותיהם לפי החמה, אין להם מציאות של 'חודש' כלל. ומנין החודשים שלהם ומנין ימי החודש שבהם היא הסכמה ארצית רצונית, שאין בה מאומה בעולם ובהנהגה, כמבואר עוד במדרש שם (כב) 'אמרו ישראל עד שאנו במצרים, נטלנו חודש של לבנה'. וכלפיהם מתחדשת בכל חודש השפעת הלבנה על העולם, ועימה גם הנהגת הקב"ה עמהם (וזהו אחד מהטעמים שרצו היוונים לבטל 'חודש' מישראל, והיינו לא רק את הראש חודש אלא את 'עצם החודש', בקנאותם בם, ואכ"מ). ועל כן ערב ראש חודש הוא 'זמן תשובה' (ש"ה הק' חולין קלז), וראש חודש עצמו הוא 'זמן כפרה', כמו שאומרים בתפילה 'זמן כפרה

לכל תולדותם (וראה ב"י ס' תכד מארחות חיים), והוא כעין ראש השנה בשנה. וזהו שאנו מבקשים שיתקיים בנו החידוש הזה, לטובה ולברכה וכ'.

ואנו אומרים 'שתחדש עלינו', כי החודש בהשפעתו על העולם מתחדש מאליו, ועל כן אנו מבקשים שהחידוש הזה יהיה לו השפעה 'עלינו', ובדרכים הטובות כמו שאנו מפרטים בבקשתנו.

אֵת הַחֹדֶשׁ: 'את' בא לרבות את האדם עצמו, ואנו כוללים בבקשה זו ברמז, שאף אותנו יחדש הקב"ה בחודש המתחדש, וזאת על מנת שנקבל את אורות החודש החדשים בכלים מחודשים, ולא נהיה כמשל המכנים יין חדש ומחודש, לכלים ישנים ומכוערים.

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: מציאות כל חודש אינה חוזרת על עצמה. כי הקב"ה טבע בבריאה שבכל חודש תתחדש ההנהגה עם ישראל באופן המיוחד לחודש ההוא, ואין חודש אחד דומה לחברו בחודשי השנה, כמו שאפשר ללמוד מסידור הכוכבים שטבע הקב"ה במזלות. ואף אותו החודש אינו דומה משנה לחברתו. לכן אנו מבקשים על החודש 'הזה', כלומר, לפי מהותו הידועה לפני הקב"ה בוראו.

על כן, נבון דבר, קודם לשבת מברכים ילמד בספרים מהי מהות החודש הבא עליו ועל כל ישראל לטובה, ועל ידי כך ידע לכוון בקשתו בפרטות לפי מהלך החודש הזה.

הַזֶּה: מה שאנו אומרים את החודש 'הזה', אף על פי שבשבת שמקדשים בו את החודש עדיין אנו עומדים בחודש הקודם, וא"כ היה לנו לומר 'את החודש הבא עלינו לטובה'. יבואר הדבר על פי מה שהבאנו במאמר הראשון דברי הזוה"ק (ה"ב פה). שהשבת היא מקור הברכה לימי השבוע שלאחריה, נמצא שאור החודש החדש שיחול באחד מימי השבוע הבא, מתעורר כבר בשבת הקודמת לו. על כן בעומדנו ביום השבת אנו מבקשים על החודש 'הזה' אשר כבר מציץ אורו, ובעלי מדגה מרגישים בו, ושאר העם מאמינים בזה, שיחולו בו כל הברכות.

לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה: בתחילה אנו מבקשים 'ברכה כללית', על שני דברים 'טובה' ו'ברכה', ואחר כך פורטים את בקשתינו לפרטים. והנה להלן בין הבקשות הפרטיות אנו שבים ומבקשים הן על 'הטובה' והן על 'הברכה'. וכפל הבקשות טעון הסבר.

ביאור הדברים, שבבקשה הכללית אנו מבקשים 'על החודש' שיתחדש לטובה ולברכה, והיינו שתהיה השפעתו לטובה

ולברכה. אך עדיין אין השפעה זו חייבת להגיע ולחול על האדם. ובבקשה הפרטית אנו מבקשים ש'הטובה והברכה' שמשפיע החודש יבואו עלינו. דרך משל לנכנס לבית ורוצה לאכול. בתחילה צריך לבקש בקשה כללית מבעל הבית, שיכין אוכל מזין וטעים. ואחר כך צריך לבקש עוד שלש בקשות פרטיות. האחת, שיתנו לו רשות לאכול ממנו. השנייה, שיכינו אוכל שיהיה ערב לחיכו, כי יש מאכלים הטעמים לאחד ולא לשני, וגם יתאים לו מבחינת הבריאות, כי לא כל מאכל בריא לכל אדם, אפילו שהוא נחמד למראה וטוב למאכל. והשלישית, שתהיה הברכה שרויה במעיו לעכל את האוכל כראוי, ואף יותר מכך, כמבואר ברש"י (ויקרא כו ה). וכך אנו מבקשים כי החודש המתחדש בהשפעתו הטובה, יהיה מתאים לנו בכל ענייניו.

עוד יש להוסיף, שהבקשה הכללית כוללת שני דברים, בקשה רוחנית ובקשה גשמית, לפי שבכל דבר גשמי יש חלק רוחני המחיה אותו. על כן כאשר אנו מבקשים דבר גשמי כלולה בזה גם הבקשה לחלק הרוחני המחיה אותו (וזהו אחד מהטעמים שהותרה לנו הבקשה בתפילה זו ביום השבת, אע"פ שאין מבקשים בקשות בתפילה, כמבואר במאמר הקודם).

וזהו שאנו מחלקים הבקשה הכללית לשנים, בתחילה מבקשים ל'טובה', עליה דרשו חכמים (שמו"ר א כ) ש'טוב היינו אור', ואמרו (תענית ז.) ש'אין אור אלא תורה', וכן (אבות פ"ו מ"ג) ש'אין טוב אלא תורה'. וא"כ בקשתנו היא שיהיה אור התורה הרוחני מאיר את כל מעשינו בחודש הזה, וכמו שכתב הקב"ה בתורה כאשר כלתה הבריאה שנבראה כרצונו יתברך, 'והנה טוב מאד', כלומר שאורה מאיר באור התורה כראוי. ומתוך כך אנו מוסיפים גם שיהיה 'לברכה', היינו ההשפעה הגשמית הבאה לעולם מן הטובה הרוחנית. ועל כן מקדימים את 'הטובה' שהיא השורש הרוחני, ל'ברכה' שהיא התוצאה הגשמית.

מכאן ואילך אנו מפרטים את הדברים שאנו מבקשים. לכן אומרים 'ותתן לנו' בוא"ו שהיא תוספת בקשה פרטית חדשה, כמבואר. אמנם כיון שכל הבקשות הללו נובעות מהברכה הכללית, נכתב כאן וא"ו החיבור 'ותתן לנו'.

וְתִתֵּן לָנוּ: 'נתינה' היא לשון מתנה. והיינו שבתחילת הבקשות אנו מודים כי אין אנו מבקשים דברים המגיעים לנו, אלא מבקשים מתנת חנם מאת הקב"ה, כי מי יצדק לפניו בדין. ואף שכתבנו שאנו מבקשים ממנו שמן הדין ייכנס עמנו לפנינו

משורת הדין, היינו לפי הנהגתו, אבל בסופו של דבר הכל בא ממידת הרחמים, וכתפילת הקב"ה עצמו, ותפילת רבי ישמעאל בן אלישע 'יגולו רחמך על מידותיך, ותתנהג עם בניך במידת הרחמים'.

ומה שמבקשים ותתן 'לנו', היינו שתהיה המתנה מותאמת ליכולת הקבלה שלנו. כי לפעמים רוב הטובה אינו טוב לאדם (ראה תענית כג.), וכדברי החובת הלבבות (אהבת ה' פ"ז) ש'רוב השמן בנר היא הסיבה לכהות אורו'. וכתב רש"י (שמות לב לא) על הנאמר שם 'אלהי זהב': אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם, מה יעשו שלא יחטאו. משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו, ומקשטו ותולה לו כיס בצווארו, ומעמידו בפתח בית זונות, מה יעשה הבן שלא יחטא'. על כן צריכה הנתינה להיות מתאימה 'לנו'.

י"א ברכות

חיים... אחד עשר ברכות אנו מבקשים בתפילה זו, ובכולם אנו מבקשים שיהיו בבחינת 'חיים', והיינו שתהיה 'חיות' בדברים. כי יש אדם שאף שיש לו 'רוב טובה' אין לו בה 'חיים', וכמאמר רבקה (בראשית כז מו) 'למה לי חיים, אף שהיה לה רוב טובה וברכה. ורחל אמרה (בראשית ל א) 'הבה לי בנים ואם אין מותה אנכי'. וכלל כתב הרמב"ן (תורת האדם, שער הגמול קטו): 'זה שאמרו חכמים 'לחיים ולמיתה', אינן בימים בלבד, אלא כל העונשין שבעולם הזה, נגעים ועוני ומיתת בנים וכיוצא בהן, כולן כינו אותם חכמים בשם 'מיתה', וכינוי השכר והגמול הטוב אמרוהו בלשון 'חיים'.

והנה בביאור מילת חיים מצינו ארבעה פירושים. האחד לשון 'נביעה' (אונקלוס בראשית כו יט). השני ש'אינם פוסקים', וכמו 'מעין מים חיים' שפירשו, שנובעים תמיד, כמו שהחי אינו פוסק מתנועתו (מלבי"ם ויקרא יד ה). השלישי לשון 'בריא וטוב' (רש"י ע"ז נא. ומשנה אחרונה פרה ח ט), והרביעי לשון 'גבורה' (רש"י תהלים נח י).

כאשר אנו מבקשים שימלא ה' בקשתינו בצורת חיים, כוונתנו היא לכל ארבעת הדברים. והיינו שיבואו אותן ברכות ממקור הנביעה העליונה, ולא יפסקו, ויהיו בריאים וטובים לנו, ומתוך כך ימלאו אותנו גבורה בריבויים.

חיים ארוכים: על פי פשוטו היינו שיוזכה לאריכות ימים. ויש להוסיף עוד כוונה, ששנות החיים עצמם שהאדם חי, כמנין שנגזר עליו, יהיו בבחינת ארוכים ולא קצרים. כי יש שהאדם מתעורר בבוקר

וכולו מלא טרדות ומכאובים וצרות, ובלילה כשעושה חשבון היום, מגלה שיום קצר עבר עליו, ולא פעל בו כמעט מאומה. מאידך יש שהכל מסתדר לו כראוי, והקב"ה מעביר ממנו באותו היום עול מלכות ועול דרך ארץ (אבות ג ה), ובסוף היום רואה שעבר עליו יום ארוך מלא ברכת ה' בעשיה ובעבודה. דבר זה ניכר לעין כל מתבונן לטב ולמוטב, בכל יום בכל עת ובכל שעה. וכך ספדו בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ח) על רבי בון שנפטר בצעירותו: ש'יגע בתורה לעשרים ושמונה שנה, מה שאין תלמיד ווחק יכול ללמוד למאה שנה'.

בגמ' יומא (עא.) אמרו, 'כי מיפטר רבנן מהדדי בפומבדיתא אמרי הכי: 'מחיה חיים ייתן לך חיים ארוכים וטובים ומתוקנין'. זהו פירוש 'מחיה חיים', כלומר, שנותן 'חיים' ל'חיים', כמבואר.

חיים של שלום: אנו פותחים את הבקשות הפרטיות בבקשת השלום, כמו שכתב רש"י (ויקרא כו ו) על הנאמר שם 'וְנָתַתִּי שְׁלֹמֶם בְּאַרְצָךְ', 'שמא תאמרו, הרי מאכל והרי משתה, אם אין שלום 'אין כלום'. תלמוד לומר אחר כל זאת 'וְנָתַתִּי שְׁלֹמֶם בְּאַרְצָךְ', 'מכאן שהשלום שקול כנגד הכל'. וכן אנו אומרים בתפילה: 'עושה שלום ובורא את הכל'. וגם על האדם הפרטי אמר שלמה המלך בחוכמתו (משלי יז א): 'טוב פת חֲרֻבָה וְשִׁלְוָה בֶּה, מִבֵּית מֶלֶךְ זֶבֶחַי רִיב'. ושנו חכמים במשנתם (עוקצין פ"ג מ"ב): 'לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט יא) 'ה' עָז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם'.

והנה 'שלום' הוא בבחינת 'שלימות' (ראה ברכות לט.), והיינו ש'אלו הנראים כשונים זה מזה, במקום לריב ולנסות לכפות אחד את השני להיות ולנהוג כמוהו, הריהם מתחברים זה לזה כמות שהם, ובחיבורם כל אחד משלים חסרון חברו, ושניהם כאחד יוצרים שלימות חדשה, הגדולה יותר משלימות כל אחד לעצמו.

השלום כולל ששה פנים. האחד השלום הכללי בין המדינות, שלא תבוא מלחמה בארץ (ויקרא כו ו). השני שלום בין כיתות היהודים, שלא יריבו זה עם זה, 'אע"פ שדעותיהם שונות, וכשיחלקו, תהיה מחלוקתם כמחלוקת בית שמאי ובית הלל לשם שמים (אבות פ"ה מ"ז), אשר בתחילה הם כאויבים זה לזה, וסופם נעשים אוהבים זה לזה (קידושין ל.). השלישי שלום בבית בין איש לאשתו ובין אב לילדיו (שבת קטז.). הרביעי שלום בין הרב לתלמידו, כי אין הקפדן מלמד (אבות פ"ב מ"ה). החמישי שלום בין התלמידים (ברכות לט.). והשישי

והוא הגדול והחשוב שבכולם, שלום בין האדם לבין עצמו, שיהיו כל אבריו וכל מחשבותיו משתתפים למטרה אחת, לעבודתו יתברך שמו, וממנו נובעים כל שאר עניני השלום, דוק ותשכח.

חיים של טובה: כבר ביארנו שבתחילה בקשנו על הטוב הכללי, ועכשיו אנו מבקשים על הטוב הפרטי, והיינו ש'טוב החודש' יבוא עלינו.

כמו שהזכרנו לעיל 'טוב' הוא האור, ואור היינו התורה. בקשתנו היא שחיינו בחודש הזה יהיו מאירים באור התורה שעל ידה ברא הקב"ה את העולם (ב"ר א ב), ואף כל אותן הטובות שאנו עומדים לבקש, יבואו עלינו בבחינת 'אורה', להאיר דרכנו וממילא יהיו כל מעשינו לנחת רוח לפניו יתברך. ולא יאירו ח"ו באור הסט"א, אשר אף לו ניתן אור מדומה (ראה קהלת יעקב ערך אבוקה), כי זה לעומת זה עשה האלהים, אבל ההולכים לאורו צועדים בחושך גמור אל האבדון.

חיים של ברכה: אף על הברכה כבר ביקשנו בתחילת הדברים באופן כללי, והיינו שהחודש יהיה מבורך, ועתה אנו מוסיפים לבקש בקשה פרטית שחיינו יהיו מבורכים בברכות.

וביאור הדברים, כי הטובה שביקשנו, וכל פרטי הברכות שאנו עומדים לבקש, יהיו כולם לנו לברכה, ולא ח"ו לקללה, כמו שאנו מבקשים בברכת הגשם, שהגשמים שהם ברכה לעולם (תענית ב.) יבואו עלינו 'לברכה ולא לקללה' (ראה שם כב.). וכדברי הכתוב (קהלת ה יב) 'יש רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׂה עֶשֶׂר שָׁמֹר לְבַעֲלֹי לְרָעָה'.

והנה 'ברכה' כתב רבינו בחיי (דברים ח י) שהיא ענין תוספת וריבוי, והיא מלשון 'ברכה' הנובעת מהמקור. ובספר כד הקמח (ברכה) הוסיף 'שאינה פוסקת לנצח נצחים'. וכן כתב בספר שערי אורה (ש"א) ששפע ה' יתברך הוא כדמיון 'ברכה' שהנחל נמשך לתוכה, ומהבריכה מספיקים מים להשקות את הגן ולשתות ולשאר הצרכים, ו'ברכה' לשון 'ברכה'. וזהו שאנו מבקשים להיות קשורים למקור הנובע ברכה, וכך יתקיימו בנו כל הברכות שביקשנו ושנבקש, בתמידות.

חיים של פרנסה: כתב רש"י (גיטין סה:) 'כל לשון 'פרנסה' לשון עשיית צרכיה הוא' (וראה חלה ג ט). לפי'ז 'חיים של פרנסה' היינו חיים של מילוי הצרכים. וכל אדם יש לו צרכים אחרים, ועל זה מבקש שימלאו צרכיו כראוי. ויש בזה גם משום הגבלת הבקשה הקודמת, כי כדברי החובת הלבבות (אהבת

ה' פ"ז) 'דוב השמן בנר היא הסיבה לכהות אורו. ועל כן אנו מגבילים שאף שביקשנו ברכה ממקור העליון, ושם אין סוף לדברים, מכל מקום אנו מבקשים שיהיו הדברים בבחינת 'פרנסה' שהיא מילוי הצרכים, וכדוגמת אבינו יעקב שאמר (בראשית לג יא) 'יש לי כל, דהיינו כל צורכי, ולא כדוגמת עשו שאמר (שם פסוק ט) 'יש לי רב, יותר מכדי צורכי (רש"י, שם), ולמה לו לאדם יותר ממה שצריך, ומבואר בגמ' (חולין נח:) ש'כל יתר כנטול דמ'.

חיים של חלוץ עצמות: הוא מלשון הכתוב בישעיהו (נח יא) 'והשבוע בצחצחות נפשך, ועצמתך יחליץ'. והנה במדרש (ויק"ר לד טו) כתבו שיש במילת 'יחליץ' ארבעה פירושים, 'הסרה', 'הצלה', 'חיזוק', ו'מנוחה', והביאו פסוקים לכך, ובתרגום אונקלוס (במדבר לב יז) הוסיף עוד ביאור מלשון 'זירוז'. והנה כבר ביארנו שבמשלון הקודש כאשר מילה אחת משמשת לכמה משמעויות כולן משמשים יחד. נמצא שלשון 'חליצה' היינו, הסרה והצלה ממקום שאינו ראוי לו, וחיזוק הדבר, ומתוך כך יהיה שריו במקום האחר במנוחה, וכל זה נעשה בזריזות.

זהו שאנו מבקשים 'חיים של חלוץ עצמות', דהיינו שיסיר ה' מעצמותינו כל דבר מזיק, ויצילנו מכל מזיק, ויחזקנו להיותנו שרויים במקום הראוי לנו במנוחת הנפש, וכל זה יעשה לנו ה' בזריזות. והנה הכוונה כאן על האדם בכללותו, ומה שהזכיר בפרט את 'העצמות' כתב הרד"ק בישעיהו שם ש'זכר העצמות לפי שהם מוסדות הגוף'.

והנה בגמ' יבמות (קב:) אמרו על הנאמר 'ועצמתך יחליץ', שזו היא מעולה שבברכות. ובטעם הדבר כתב המהר"ל בחידושי אגדות שם, 'שכאשר האדם חזק וזריז, דבר זה הוא היסוד והעיקר לכל הברכות. כי כאשר הוא חזק וזריז בעצמו, הוא בריה שלימה, ואז הוא מוכן לקבל הכל. ולא כן אם האדם מציאות חלשה בעצמו, שאז אינו מוכן לקבל ברכה. ולפיכך דבר זה מעולה שבברכות, והוא יסוד הכל. והבן זה מאד מאד'.

חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא: בתפילת רב שהיא מקור הדברים (ברכות טז:), לא גורסים כאן 'יראת שמים', אלא רק 'יראת חטא', ולהלן מבקשים על 'יראת שמים' בסמיכות לאהבת תורה. ולפי הגרסה שלפנינו אנו מבקשים על 'יראת שמים' פעמיים, והדבר טעון ביאור.

והנה בכל הבקשות אנו מבקשים 'חיים של...', ואילו ביראת שמים אין אנו מבקשים בנוסף זה כלל. טעם הדבר לפי מה שאמרו חכמים (ברכות לג:) ש'הכל בידי שמים

חוץ מיראת שמים'. וא"כ אין לבקש על עצם היראת שמים, התלויה בעבודת האדם, ואין אנו מבקשים אלא על העזר מהקב"ה בעבודתו, וכמו שמצינו שביקש על כך דוד המלך (תהלים פו יא) 'יחד לבבי ליראה שִׁמְךָ'.

והנה יש חילוק בלשון בין שתי הבקשות על יראת שמים. בפעם הראשונה אנו מבקשים 'חיים שיש בהם יראת שמים'. ואילו בפעם השנייה אנו מבקשים 'חיים שתהא בנו... ויראת שמים'. למדנו כי בראשונה אנו מבקשים על 'חיים' שיהיו ביראת שמים, ובשנייה אנו מבקשים על עצמנו שתהא בנו יראת שמים.

ביאור הדברים, עפ"י מה שכתב המסילת ישרים (פכ"ה) ש'יראת שמים אינה מושגת בטבע, כי אדרבא רחוקה היא ממנו מפני גשמיות החושים, ועל כן כתב שישנם שתי דרכים לקנותה, האחת 'בלימוד בספר התורה בקריאה בלתי נפסקת, וברוב ההתמדה בתורה, כמו שציווה ה' למלך'. והשנייה 'ברוב ההתמדה בדרכי התורה בלי הפסק. והוא שיהיה האדם מתבונן ומעיין בדבר הזה תמיד בשבתו, בלכתו, בשוכבו, ובקומו, עד שיקבע בדעתו אמתת הדבר, דהיינו אמתת המצא שכינתו יתברך בכל מקום, והיותנו עומדים לפניו ממש בכל עת ובכל שעה, ואז יירא אותו באמת'.

שתי דרכים אלו הם כנגד שתי הבקשות שלנו. בתחילה אנו מבקשים 'חיים שיש בהם יראת שמים', כלומר, שתהיה היראת שמים נמצאת בחיים עצמם, והיינו כדרך השנייה שכתב המסילת ישרים 'בשבתו, בלכתו, בשוכבו, ובקומו'. והבקשה היא, שהקב"ה יזכהו שבכל עניני החיים שיתקל בהם, ויכל להכיר בהמצאות הקב"ה בהם, ומתוך כך יגיע ליראה ממנו. והבקשה השנייה תתבאר בהמשך הדברים.

יראת שמים ויראת חטא: 'יראת שמים' היינו יראת הבורא השוכן בשמים, וגידרה כמו שכתב הסמ"ק (מצוה ד) 'שיש לו לירא שלא יעבור על דעת קונו ומה שציווהו, לא בשביל דאגת פורענות בלבד, אלא אפילו אינו ירא כלל, ובטוח שלא יקבל פורענות, יש לו לירא ולכוון ולדאוג שלא יכעיס מלך גדול ונורא עליו'. ואילו 'יראת חטא' היינו היראה מעצם עשיית החטא. וביאור הדברים כי כמבואר בסה"ק בעת שמנסים את האדם מסלקים ממנו מדרגותיו הגבוהות, כי אם יישאר בהם לא יהיה בזה נסיון, ועל ידי כך היראת שמים שלו מתקטנת. אמנם אם קנה לעצמו 'יראת חטא', והיינו יראה מעצם החטא שלא לעבור עליו, יצליח בכך גם בעת הניסיון. דוגמא לדבר, אדם שומר תורה ומצוות גם כאשר יבוא לידי נסיון לא יאכל

חזיר, כי בשביל זה אין צריך ליראת שמים, ומספיקה יראת החטא. ואנו מבקשים שנזכה ליראת שמים שלא בעת הניסיון, ושתושר בקרבנו יראת החטא אף בעת הסתלקות מדרגות האדם. וכן הוא לשון הרמב"ן באגרות 'תתפחד ממנו, ומן החטא'.

עוד יש לפרש 'יראת חטא' ש'ירא מן החטאים שעבר עליהם, ומתוך היראה ישוב עליהם בתשובה. ולפי זה בתחילה מבקש 'יראת שמים' קודם החטא, כדי שלא יחטא, ולבסוף מבקש שאם חטא, תישאר בו על כל פנים מידת היראה מן החטא שחטא, עד שיבטלנו בתשובתו.

חיים שאין בהם בושה וכלמה: יש לעיין על בקשה זו, והרי הבושה טובה מאד לאדם לכפרת העוון, כמו שכתב בתומך דבורה (פ"ב) 'זיאתו, מה הם היסודין היותר טובים שבעולם, שלא יטרידונו מעבודת ה', אין חביב בכולם מאלו שיחרפוהו ויבזוהו ויגדפוהו, שהרי לא ימנעו ממנו כוחו ואונו בחלאים, ולא ימנעו אכילתו ומלבושו, ולא ימנעו חייו וחיי בניו במיתתו. אם כן, ממש יחפון בהם, ויאמר, יותר טוב אסתגף בבזיון בני אדם וחרפתם לי, ולא יסור כחי ולא ייחלש', ובה, כשיבואו העלבונות עליו ישמח בהם ואדרבה יחפון בהם'. ואיתא בספר חסידים (י) 'מה שמביישין אותו ומלבינין פניו והוא כחרש לא ישמע וכאילם לא יפתח פיו, ולא בייש פני אדם, נקרא חסיד. ולעתיד לבוא פניו מבהיקין ויזכה לשבת בשבע כתות המקבלות פני השכינה, ונהנות מזיו השכינה'. וא"כ למה מבקש חיים שאין בהם בושה.

אמנם לא נאמר 'חיים ללא בושה', אלא חיים שאין 'בהם', ומה הכוונה 'בהם'. ביאור הדברים שאנו מבקשים שלא תהא לנו בושה הנקבעת בימים עצמם, באופן שבסיום ימיו כשיעלה האדם עם ימיו לשמים (כמבואר בזה"ק ח"א רכד.) תהיה הבושה חקוקה בימיו, ואזי היא תהיה בושה נצחית, כמו שנאמר בתהלים (פ"ה) 'יבשו יְיָהּלו עֲדֵי עַד', אבל הבושה הארצית טובה לאדם כדברי התומך דבורה.

ובענין ההבדל בין 'בושה' ו'כלימה', כתב המלבי"ם (ישעיהו נד ד) 'ש'בושה' היא שמתבייש מעצמו, ואילו 'כלימה' היא שאחרים מכלימים אותו'. לפי זה, אנו מבקשים בתחילה שלא תהיה לנו בושה עצמית ממעשינו, ומוסיפים שאף אם תהיה, שתישאר אצלנו ולא תגיע למצב שאף האחרים יכלימו פנינו, כמו שיהיה למי שיתבייש בעולם העליון. וזהו מה דאיתא בגמ' בבא בתרא (ע"ה) 'מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חברו, או

לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה, והיינו בתחילה בושה בעצמו ואח"כ כלימה מאחרים.

חיים של עושר וכבוד: יש לעיין למה מבקש האדם 'כבוד' לעצמו, והרי היא מידה מגונה מאוד עד שאמרו חכמים (אבות פ"ד מ"א) ש'הקנאה התאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם'. אמנם באמת אין אנו מבקשים על הכבוד בפני עצמו, אלא כטפל לעושר, 'חיים של עושר וכבוד', והדבר טעון ביאור.

והנה ה'עושר והכבוד' מופיעים במקרא פעמים רבות סמוכים זה לזה (ראה משלי ג טז; ח יח, ועוד), וביאור הדברים שאין אנו מבקשים בזה 'כבוד', אלא מבקשים 'עושר' שמביא לידי כבוד, ולא עושר המבזה את בעליו, וכמו שמצינו (עירובין פו.) ש'רבי היה מכבד עשירים', והיינו את אותם התורמים מהונם לצדקה, כמבואר בגמ' וברש"י שם. נמצא שהבקשה על הכבוד היא השלמת הבקשה על העושר, שיהיה העושר שנוכח בו באופן שייתן לנו כבוד. כי בקבלת העושר ישנה סכנה שהאדם הופך להיות כלי ושומר הכל לעצמו, ובכך ממיט בסופו של דבר בזיון על עצמו, ועוד חסרון נאמר על העשיר (משלי יח כג) 'וְעֵשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת'. ואלו מתקיימים בהם דברי שלמה המלך (קהלת ה'יב) 'יֵשׁ רָעָה חֹלָה רְאִיתִי תַחַת הַשָּׁמֶשׁ עוֹשֵׂר שְׁמוֹר לְבַעְלֵי לְרַעְתּוֹ'.

חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים: מבואר שיש ענין מיוחד ב'אהבת התורה', וכדכתיב (תהלים קיט צו) 'מִה אֶהְבֵּתִי תוֹרָתְךָ, כֹּל הַיּוֹם הִיא שִׁיחַתִּי'. ורש"י (ברכות יא:) ביאר נוסח ברכת התורה 'הערב נא ה' אלהינו', ש'יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה'.

ובביאור המעלה שבזה כתב המהר"ל (נתיב התורה פ"ז) ש'כאשר ילמד התורה בשביל אהבת התורה, יש לו דבקות בו יתברך, כי האוהב דבר הוא דבק בדבר שהוא אוהב. וכאשר דבק בתורה על ידי זה יש לו דבקות גמור בו יתברך'. וכתב הגר"ח בנפש החיים (ש"ד פ"ג) 'שהתורה הקדושה עצמה, יש לאל ידה להנחיל וליתן שכר טוב לכל ההוגה ועוסק בה מחמת אהבתה עצמה ממש, והיינו להוסיף בה לקח ופלפול'.

אהבת תורה ויראת שמים: כאן אנו משלימים את אשר ביקשנו קודם לכן 'חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא'. ונתבאר ענין הבקשה לעיל. וכאן אנו

מוסיפים לבקש ש'תהא בנו יראת שמים', והיינו מלבד מה שנמצא את היראה במהלך חיינו כמבואר לעיל, תהא מידה זו שרויה בתוכנו, וזה יתקיים בדרך הראשונה שכתב המסילת ישרים שהזכרנו לעיל, על ידי 'הקריאה הבלתי נפסקת בתורה, וברוב ההתמדה בה, בלי הפסק'. דבר זה בא אינו יכול להתקיים אלא על ידי אהבת תורה גדולה, כדרך האוהבים העוסקים זה עם זה בתמידות. ועל כן אנו מקדימים לבקש על 'אהבת תורה' שבעקבותיה נזכה גם ל'יראת שמים'.

חיים שימלאו משאלות לבנו לטובה: למה מסיימים 'לטובה', ולא נאמר רק שימלא כל משאלות ליבנו, והרי כל אדם אינו מבקש אלא טובתו.

ביאור הדברים על פי מה שאמרו במדרש תהלים (כ ט) על הנאמר שם 'יִתֵּן לָךְ כְּלָבֶבְךָ': מעשה ברבן גמליאל שהלך אצל רבי חלבו בקרוייה, אמר ליה התפלל עלי, אמר ליה 'יתן לך כלבבך'. רב הונא בר רב יצחק אמר לא כך אמר לו, אלא 'ימלא ה' כל משאלותיך', אמר ליה זו תפלה מה שאין מתפללין לכל אדם, למה, שלפעמים יש בליבו של אדם לגנוב או לעבור עבירה או לכל דבר רע שאינו ראוי לו, ואומר לו 'יתן לך כלבבך'. אלא על ידי שליבו של רבן גמליאל שלם לפני בוראו, לפיכך נתפלל עליו.

ועל כן, אנו שאין ליבנו זך, מוסיפים לבקשתנו 'לטובה', והיינו שרק משאלות לב שהם לטובה לנו ימלא אותן הקב"ה. ואף שרב שתיקן תפילה זו ודאי היה ליבו זך, הנה אמרה בלשון רבים וכלל גם את האחרים עימו, והם אין ליבם זך כליבו, ועל כן אמר בלשון זו 'לטובה', וכלל עצמו עמהם.

אמן: בביאור מילת 'אמן' כתב הטור (סימן קכד) ש'יכווין בליבו, אמת היא הברכה שבידך המברך, ואני מאמין בזה, כי 'אמן' הוא לשון האמנת דברים'. לפי"ז צריך ביאור מהי הכוונה כאשר האדם אומר אמן על בקשתו. ויש לומר שבסיום בקשותיו אומר האדם שהוא מאמין שהקב"ה הוא הנותן הכל, ורק בידו להשלים את בקשותיו. וכדאיתא בגמ' בשבת (ק"ט:) 'מאי אמן, אמר רבי חנינא אל מלך נאמן'. ופירש רש"י 'כך מעיד על בוראו, שהוא אל מלך נאמן'.

והמהר"ל כתב בחידושי אגדות 'אל רצה לומר שהוא אל לכל העולם, שיש בו מידת הטוב והרחמים. 'מלך' שהוא מנהיג עולמו כמו מלך, והוא גוזר כמלך על עמו. ונאמן היינו שגזירתו נאמנת, שמה שהוא מביטח להטיב הוא עושה'.

עוד יש להוסיף בזה על פי המבואר במדרש (דב"ר ז א) ש'אמן' יש בה ג' דברים, ואחד מהם ה'אמונה' כדכתיב (מלכים א' לו) 'וַיַּעַן בְּנֵיהֻוָּ בֶן יְהוֹיָדָע אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר, אֲמֵן כִּן יֹאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ'. וכתב שם הרלב"ג ש'היא תפלה שיהיה רצון השם יתברך שיהיה הענין כן'. וכן כאן אנו מאמינים ומתפללים שהקב"ה ימלא כל משאלות ליבו לטובה בבקשתנו.

סלה: האבן עזרא (תהלים ג ג) כתב 'והנכון כי טעם 'סלה' כמו 'כן הוא', או 'ככה ואמת הדבר ונכון הוא' (וראה מש"כ הרד"ק בשורשים). ולפי דבריו 'סלה' הוא כפל לשון 'אמן', ובא לחזק הדברים.

ובגמ' עירובין (נד.) אמרו 'כל מקום שנאמר 'נצח', 'סלה', 'ועד', אין לו הפסק עולמית. 'סלה' דכתיב, (תהלים מח ט) 'כְּאִשּׁוֹר שְׁמַעְנוּ כֵּן רְאִינוּ בְּעֵיד ה' צְבָאוֹת בְּעֵיד אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנָה עַד עוֹלָם סֵלָה'. וכן אומרים בתפילת שמונה עשרה 'האל ישועתינו ועזרתנו סלה'. לפי זה, בתחילה אנו אומרים 'אמן' שכן הדברים עתה, ומוסיפים 'סלה' להעיד שכן יהיו הדברים לעולם.

אמן סלה: כאן אין מסיימים 'ונאמר אמן' כמו שמסיימים בתפילת 'מי שעשה ניסים' להלן. נמצא שיש בברכות החודש שלשה חותמי תפילה. בברכה הראשונה אין הציבור אומרים כלל אמן אחר קריאת הש"ץ, אלא הם עצמם חותמים אמן אחר דבריהם. בשני אומרים אמן אחד בסוף. ובשלישי אומרים אמן על כל דבר ודבר.

טעם הדבר בברכה הראשונה, כי היא נתקנה כתפילה עצמית לכל אחד מהציבור על עצמו, והטעם שמבקש בלשון רבים הוא כדי לשתף עצמו בכלל הציבור, כמבואר בגמ' ברכות (ל.) אך לא תקנו כלל לש"ץ לחזור עליה בפני עצמו, ועל כן אין עונים על דבריו אמן (ויש חונים מקרוב באו שאומרים אף אותה בקול רם, ונראה שאין מנהגם נכון). ומה שמסיים הש"ץ הדברים בקול רם, הוא כדי להראות מקום התפילה, שיתחילו הציבור לומר 'מי שעשה'.

לעילוי נשמת אבי מורי הכ"מ
הר"ר יוסף יעקב בהר"ר אריה ליב גולדשטוף זצ"ל
נלב"ע כ"א טבת תשפ"ו

איש ישר דרך, מתמיד בתורתו, מתבטל בבטול גמור לרבותיו, עבד את ה' בצניעות, ועוולה לא נמצא בשפתיו

להנצחות ולקבלת הגליון במייל
L0527114615@gmail.com